

Frågor om polisens befallningsrätt och dokumentationsskyldighet vid en husrannsakan

I ett beslut den 3 februari 2003 anförde *chefsJO Eklundh* bl.a. följande.

Anmälan

AA klagade i en anmälan till JO på det sätt som polismän vid Polismyndigheten i Stockholms län hade genomfört en husrannsakan i hennes bostad. Hon anförde därvid bl.a. följande.

I samband med att hennes sambo greps och anhölls den 19 september 2001 företogs en husrannsakan i deras gemensamma lägenhet i vilken hon befann sig tillsammans med sin son. Sex polismän deltog vid förrättningen som pågick mellan ca kl. 07.00 och ca kl. 09.30. Under denna tid tilläts hon inte att ringa något telefonsamtal och hon fick inte heller svara i telefonen som ringde vid flera tillfällen. Även hennes personliga tillhörigheter genomsöktes och hon tvingades att redogöra för vad som hittades.

Utredning

Inledningsvis infordrades diarieblad och vissa handlingar i Åklagarmyndighetens i Stockholm ärende – – – samt handlingar i Polismyndighetens i Stockholms län ärende – – –. I en tjänsteanteckning angående husrannsakan upprättad den 19 september 2001 av kriminalinspektören BB hade följande antecknats.

Husrannsakan i lägenheten inleddes kl. 07.12 och avslutades 09.30. Förutom undertecknad närvarade ...

Närvarande var också ... sambo AA under hela förrättningen. Hon informerades om att ... hade hämtats av polisen, misstänkt för ett grovt brott. Undertecknad bad henne inte att ringa några telefonsamtal och heller inte svara på några, vilket hon accepterade.

Beträffande tårgassprayen som anträffades i lägenheten berättade AA att hon fått denna av en väninna för flera år sedan.

Protokoll över beslag upprättat. Husrannsakan i personbil samt källarförråd gav inget.

Vidare inhämtades muntliga upplysningar från AA. Hon anförde bl.a. följande. BB uppgav inledningsvis vid husrannsakan att de hade gripit hennes sambo. Det första

hon då frågade polismannen var om hon fick ringa till sin mamma men det fick hon inte. Hon fick inte heller svara i telefonen när den ringde trots att hon ville det. BB kunde inte förklara varför hon inte fick ringa eller svara i telefonen. Det enda svar hon fick var att han inte ville att hon ringde eller svarade. Vidare ställde polisen frågor till henne om saker som påträffades vid husrannsakan. Hon fick i viss omfattning redovisa vilka saker som var hennes, och hon fick redogöra för betydelsen av det som stod på vissa lappar i hennes plånbok och filofax. Polismännen höll emellertid inte något egentligt förhör med henne.

Ärendet remitterades till polismyndigheten som anmodades att lämna upplysningar om och yttrande över

- uppgifterna i anmälan om att AA inte fick ringa och inte heller fick besvara telefonsamtal under den tid som förrättningen pågick samt
- anledningen till att de uppgifter som AA lämnade beträffande föremål som påträffades i lägenheten inte dokumenterades.

Polismyndigheten (länspolismästaren CC) inkom med ett yttrande till vilket bl.a. var fogat upplysningar från chefen för länskriminalavdelningen polisöverintendenten DD.

I remissvaret anfördes bl.a. följande.

DD

AA har i sin anmälan uppgivit att hon inte fick ringa eller besvara telefonsamtal under den tid som förrättningen pågick.

Upplysningar har inhämtats från kriminalinspektör BB, vilken påstås ha informerat AA om att hon inte fick ringa eller besvara telefonsamtal under tid som förrättningen pågick.

BB har uppgivit att det är riktigt såtillvida att han sagt till AA att han inte vill att hon ringer eller besvarar telefonsamtal under förrättningen. Detta för att eventuella samtal till eller från AA skulle kunna utgöra störande inslag, såsom att andra personer i anledning av telefonsamtal kunde komma till lägenheten, och att husrannsakan därigenom kunde komma att försvåras. Något uttryckligt förbud att ringa eller ta emot telefonsamtal under förrättningen har aldrig meddelats AA. – – –

Samtliga beslag som gjordes i lägenheten har noggrant dokumenterats i beslagsprotokoll. AA informerades i samband med husrannsakan om vilka föremål som togs i beslag. Något förhör med AA hölls inte i samband med husrannsakingstillfället.

CC

Rättslig reglering

Bestämmelserna om husrannsakan i brottsutredande syfte finns i 28 kap. rättegångsbalken (RB). Husrannsakan i RB:s mening innefattar undersökning av hus, rum eller annat slutet förvaringsställe. Husrannsakan kan endera vara reell eller personell. Reell husrannsakan företas för eftersökande av föremål som är underkastade beslag eller för utrönande av omständigheter som kan få betydelse för utredning om ett brott.

Enligt 6 § får olägenhet eller skada inte förorsakas utöver vad som är oundgängligen nödvändigt. Denna bestämmelse kan sägas ge uttryck åt att ett proportionalitetstänkande skall tillämpas också på verkställighetsstadiet (Rättegångsbalken I, Gullnäs m.fl., 28:19).

I 7 § regleras vem som har rätt att närvara vid en husrannsakan. Av andra stycket framgår att den hos vilken husrannsakan företas eller ”hans hemmavarande husfolk” skall få tillfälle att övervaka förrättningen och att även tillkalla vittne, om detta inte skulle orsaka dröjsmål.

Av 9 § framgår att det skall föras protokoll över husrannsakan. I protokollet skall anges ändamålet med förrättningen och vad som därvid förekommit.

I 22 § förundersökningskungörelsen (1947:948) stadgas att protokoll skall avfattas så, att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet.

I 8 § polislagen (1984:387) har vissa allmänna principer för polisingripande tagits in. Paragrafen ger uttryck för behovsprincipen som bl.a. innebär att ett tvångsmedel inte får användas annat än om det är nödvändigt för att det avsedda resultatet skall uppnås och någon mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig. I samma paragraf har också proportionalitetsprincipen kommit till uttryck. Den innebär att en polisman som har att verkställa en tjänsteuppgift skall ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter.

Bedömning

Frågan om telefonsamtal

Chefen för länskriminalavdelningen har i det bifogade yttrandet bl.a. anfört följande. Det är riktigt att den ifrågavarande polismannen sagt till AA att han inte ville att hon skulle ringa eller besvara telefonsamtal under den tid förrättningen pågick. Polismannen har motiverat sitt uttalande med att telefonsamtal kan utgöra ett störande inslag samt att andra personer kunde komma till lägenheten, vilket torde försvåra genomförandet av husrannsakan. Något uttryckligt förbud i saken meddelades dock aldrig AA.

Av 28 kap. 6 § RB framgår att vid en husrannsakan får olägenhet eller skada inte förorsakas utöver vad som är oundgängligen nödvändigt. Det framgår vidare av de allmänna reglerna i 8 § polislagen att en polisman som genomför en tjänsteåtgärd skall ingripa med hänsyn till vad som är försvarligt med beaktande av åtgärdens syfte och övriga omständigheter.

Polismannen i fråga har uppgivit att syftet med hans uppmaning var att förrättningen inte skulle störas eller försvåras. Den olägenhet som AA upplevde till följd av uppmaningen – att avhålla sig från att tala i telefon under den tid husrannsakan pågick (två timmar och arton minuter) – måste därför ställas i proportion till syftet med husrannsakan och övriga omständigheter. Myndigheten vill härvid understryka att det inte var fråga om ett uttryckligt förbud mot att tala i telefon. Mot bakgrund av vad som ovan anförts anser polismyndigheten att polismannen hade fog för sitt agerande.

Frågan om dokumentation

Av det bifogade yttrandet från länskriminalavdelningen framgår att samtliga beslag som gjordes i lägenheten noggrant har dokumenterats i beslagsprotokoll (vilket tidigare tillsänts JO). Av yttrandet från länskriminalavdelningen framgår vidare att det på grund av brottets art var viktigt att göra en mycket noggrann undersökning av bostaden. De föremål som var av stort intresse – bl.a. mobiltelefoner och kontantkort – togs i beslag. Av yttrandet framgår även att något förhör inte hölls med AA.

I ärendet föreligger även en tjänsteanteckning daterad den 19 september 2001. Av denna tjänsteanteckning framgår, utöver vad som redan anförts, vad AA har uppgett beträffande föremål som har anträffats i lägenheten.

Polismyndigheten är av den uppfattningen att det måste ställas höga krav på den dokumentation som efterföljer ett polisingripande. Av hänsyn till kravet på rättssäkerhet och möjligheten att i efterhand kunna bilda sig en fullständig och korrekt uppfattning om vad som förekommit vid t.ex. en husrannsakan, måste den vidtagna tvångsåtgärden dokumenteras på ett fullständigt sätt. De krav som ställs på denna dokumentation återfinns i bl.a. 28 kap. 9 § RB och i 22 §

förundersökningskungörelsen. Myndigheten anser att beslagsprotokollet tillsammans med tjänsteanteckningen ger en trogen bild av vad som förekommit vid husrannsakan. Det är myndighetens uppfattning att dokumentationen i det aktuella ärendet har skett i enlighet med gällande bestämmelser.

AA yttrade sig över remissvaret.

Bedömning

Frågan om telefonsamtal

AA har uppgett att hon ville ringa till sin mor men att hon inte fick göra det under den tid som husrannsakan pågick samt att hon inte heller fick svara när telefonen ringde. Polismyndigheten har i remissvaret anfört att polismannen i fråga, dvs. BB, sade till AA att han inte ville att hon skulle ringa eller besvara telefonsamtal under den tid som förrättningen pågick men att det inte varit fråga om något uttryckligt förbud. Myndigheten har därvid förklarat sig anse att BB hade fog för sitt agerande och har i sammanhanget bl.a. hänvisat till reglerna i 8 § polislagen (1984:387).

Nämnda bestämmelse har följande lydelse.

En polisman som har att verkställa en tjänsteuppgift skall under iakttagande av vad som föreskrivs i lag eller annan författning ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Måste tvång tillgripas, skall detta ske endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet skall uppnås.

Ett ingripande som begränsar någon av de grundläggande fri- och rättigheter som avses i 2 kap. regeringsformen får ej grundas enbart på bestämmelserna i första stycket.

De grundläggande principer för polisingripanden som läggs fast i 8 § polislagen gäller generellt i polisens verksamhet. Som jag framhållit i ett tidigare ärende (se JO 2001/02 s. 85) kan detta lagrum däremot inte i sig åberopas som grund för någon befallningsrätt i polisens brottsutredande verksamhet. En befallning i denna verksamhet måste i stället ha sin grund i någon av de befogenheter som enligt rättegångsbalken tillkommer polisen, t.ex. att ta med en person till förhör, att verkställa ett beslut om husrannsakan eller att genomföra en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning.

I förevarande ärende var polisens uppdrag att efter beslut av åklagare verkställa en husrannsakan i AA:s bostad med anledning av brottsmisstankar mot hennes sambo. Polisen måste uppenbarligen i en sådan situation anses ha en rätt att ge befallningar som syftar till att åstadkomma att husrannsakan kan genomföras på ett tillfredsställande och effektivt sätt.

I ärendet råder delade meningar om BB faktiskt uttalade ett förbud för AA att ha telefonkontakter under förrättningen eller om det, som polismyndigheten anfört, endast var fråga om ett önskemål från polismannens sida. Det har inte varit möjligt att slå fast hur det faktiskt förhöll sig i detta avseende. Jag vill emellertid med anledning av det inträffade understryka vikten av att en polisman som ingriper i myndighetsutövning är försiktig i sina uttalanden, eftersom han därvid ger uttryck för samhällets maktbefogenheter, oavsett om han använder tvång eller inte. Den person som ingripandet riktar sig mot befinner sig som regel i ett sådant underläge

att det strängt taget aldrig kan bli tal om någon egentlig frivillighet, även om polismannen inte är beredd att ”sätta makt bakom orden” vid en vägran att efterkomma befallningen eller önskemålet (jfr JO 2001/02 s. 86).

Som skäl för att polisen inte ville att AA skulle ringa eller besvara telefonsamtal har anförts att detta skulle kunna utgöra ett störande inslag samt att andra personer kunde komma till lägenheten, vilket torde försvåra genomförandet av husrannsakan. Polismyndigheten har emellertid också hänvisat till bestämmelserna i 28 kap. 7 § rättegångsbalken av vilka det framgår att den person hos vilken husrannsakan företas har rätt att tillkalla ett vittne, om detta inte orsakar dröjsmål.

Jag vill inte utesluta att telefonerande under en pågående husrannsakan någon gång kan ha en menlig inverkan på förrättningen. En följd av att AA bibringades uppfattningen att hon inte fick ringa blev emellertid att hon i realiteten betogs möjligheten att tillkalla ett vittne. AA har i detta hänseende upplyst att hennes mor kunde komma med mycket kort varsel. AA borde därför ha fått ringa till sin mor. Jag har vidare svårt att se att det förelåg något av hänsyn till genomförandet av förrättningen betingat hinder mot att hon kortfattat besvarade inkommande telefonsamtal, t.ex. genom att be att få återkomma.

Frågan om dokumentation

Av de upplysningar som har inhämtats från AA framgår att hon fick svara på frågor rörande flera av de föremål som påträffades under förrättningen men att det enligt hennes uppfattning inte var något egentligt förhör. Enligt polismyndigheten hölls det inte heller något förhör med AA vid tillfället.

De upplysningar som AA lämnade i samband med husrannsakan synes inte ha dokumenterats på annat sätt än som framgår av den tjänsteanteckning som har återgetts i det föregående, i vilken det endast antecknats vad hon upplyste om en tårgasspray.

Jag delar polismyndighetens uppfattning att det måste ställas höga krav på den dokumentation som efterföljer ett polisingripande och att en vidtagen tvångsåtgärd, såsom en husrannsakan, måste dokumenteras på ett fullständigt sätt med hänsyn till kravet på rättssäkerhet och till att det skall vara möjligt att i efterhand bilda sig en fullständig och korrekt uppfattning om vad som förekommit. Det hade enligt min mening varit lämpligt att polisen, exempelvis i den aktuella tjänsteanteckningen, dokumenterade de ytterligare svar som AA lämnade på polismännens frågor om olika föremål i lägenheten.